

פרשת וישלח

ויענו בני יעקב את שכם ואת חמור במרמה (לד, יג)

יש לדון מי הם 'בני יעקב' המוזכרים בפסוק, שמדברים עם שכם וחמור ומציעים למול את כל העם? האם מדובר בשמעון ולוי בלבד המוזכרים במקרא לאחר מכן כשתפסו את היוזמה להרוג כל זכר - "וַיִּקְחוּ שְׁנֵי בְנֵי יַעֲקֹב שְׁמַעוֹן וְלֵוִי אֶחָי דִּיבְהוּ" (שם כה) בגלל שנתפרשו שמותם אחרי מספר פסוקים, הכתוב סתם בשעת משא ומתן ולא פירש מי הם.

מאיךך ייתכן לומר כפשט הפסוק, שכולם ביחד הציעו הצעה זו לשכם וחמור. אלא שאם נסביר כך תתעורר קושיה מדוע יעקב אבינו מוכיח לפני מותו את שמעון ולוי על הריגת אנשי שכם ולא מוכיח את שאר האחים; אומנם בפועל הם לא השתתפו במעשה ההריגה, אבל היו שותפים בהצעה להחליש אותם על ידי שימולו את עצמם.

צריך לומר, ששאר האחים כלל לא התכוונו להרוג את אנשי שכם אלא רק להחליש אותם על מנת לגאול משם את דינה אחותם; פעולה כזו לא רק שמותרת אלא נדרשת מהאדם. מי שיכול להציל את הזולת ממצב סכנה בלי לסכן את חיי עצמו חייב לעשות זאת. ואם נשאל על הכתוב בהמשך: "בְּנֵי יַעֲקֹב בָּאוּ עַל הַקְּלָלִים וַיַּבְזּוּ הָעִיר" (שם כז) שלכאורה משמע שאכן היו שותפים בהריגתם, אין זו הכוונה אלא שלאחר מעשה באו שאר האחים ובזזו את השלל, אולם בתוכנית המקורית לא התכוונו להרוג אותם.

אלא שלפי ההסבר הזה עדיין קשה שכן סוף סוף גם שאר האחים השתמשו במעשה מרמה כדי להשיג את מטרתם, "וַיַּעֲנוּ בְנֵי יַעֲקֹב...בְּמַרְמָה" שהרי הם לא התכוונו להתחתן איתם גם אם ימולו את עצמם, מדוע אם כן יעקב אבינו לא מוכיח אותם על מעשה זה?

התשובה היא שמעשה זה איננו פסול כלל וכלל; מותר לרמות גזלן על מנת להוציא מידו את הגזלה שנטל שלא כדין, כל שכן שכם בן חמור שחטף את בת יעקב וטימא אותה, שמותר ליזום מעשה מרמה כדי להחזיר אותה לבית יעקב אבינו.

מצינו גם אצל משה רבינו שאמר לפרעה: "וַיִּלְכְּהוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת מִצְרָיִם וַיִּבְרְכוּהוּ" (שמות ה, ג) למרות שלא התכוון לכך וכיצד מותר לרמות את פרעה?

אומנם משה לא הוציא דבר שקר מפיו; הוא לא אומר 'נלכה נא דרך שלושת ימים...ונשובה', אבל הוא נותן לפרעה להבין מתוך דבריו שאכן יחזרו כולם, ממילא יש כאן מעשה מרמה. האם זה מותר? אלא שפרעה הינו גזלן המשעבד את בני ישראל שלא כדין, ממילא מותר להשתמש בדרכי מרמה כדי להוציא מידו את הגזלה. הוא הדין בנידון דידן, שכם בן חמור גזל את דינה ולכן מותר היה להשתמש במעשה מרמה כדי להצילה מידו. הטענה של יעקב על שמעון ולוי היא לא על המרמה אלא שהרחיקו לכת והרגו כל זכר, דבר שלא נצרך כדי להחזיר את דינה.

מקור: הרב אביגדור נבנצל